

УДК 94(477)1917/1923

Веденєєв Дмитро Валерійович,
доктор історичних наук, професор, професор
кафедри гуманітарних дисциплін Національної
академії керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID 0000 0002 8929 9875
zastava67@i.ua

СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ПЕРІОДУ ДИРЕКТОРІЇ (1918–1920 рр.)

Мета роботи. Дослідити концептуальну спрямованість, організаційно-функціональну структуру, форми і методи діяльності дипломатії Української Народної Республіки (УНР) періоду Директорії із пропаганди за кордоном культурних й мистецьких здобутків українського народу з метою формування позитивного іміджу української державності та її утвердження у тогочасній системі міжнародних відносин. **Методологія.** Методологічну основу дослідження становить комплексне застосування сукупності методів наукового пізнання: загальнонаукових (філософських) методів; спеціальних наукових методів; галузевих методів історичної науки, інструментарію інших соціогуманітарних наук. Зокрема, застосування історико-системного методу дозволило дослідити модель культурної дипломатії в єдності її організаційних та змістовних форм, та у статусі підсистеми зовнішньополітичного апарату української держави. **Наукова новизна.** У статті на основі архівно-документальних джерел здійснюється спроба провести узагальнююче дослідження системи культурно-інформаційної діяльності української дипломатії в інтересах утвердження нової суверенної держави у системі міжнародних відносин. **Висновки.** В період Директорії у межах дипломатичної й міжнародно-інформаційної діяльності склалася певні зародки культурної дипломатії України. Її тогочасна модель включала спеціалізовані підрозділи МЗС та інформаційно-пропагандистського відомства, профільні підрозділи дипломатичних представництв за кордоном. З'явилися перші загальнодержавні або відомчі нормативно-правові документи, що визначали спрямованість міжнародної інформаційно-культурної роботи, конкретні завдання діяльності державних установ у цій сфері. Влаштувалися гастролі художніх колективів, докладалися зусилля до налагодження книговидавництва, виставкової діяльності, кінофотопропаганди. Навіть у скрутних фінансово-матеріальних умовах надавалася посильна інформаційно-культурна допомога українцям в діаспорі або на етнічних територіях, окупованих іноземними державами. Був надбаний позитивний досвід залучення зарубіжних українців до поширення відомостей про культурно-цивілізаційні здобутки українського народу.

Ключові слова: українська культура, українське державотворення, дипломатія, культурна дипломатія, міжнародне інформування, Українська Народна Республіка.

Веденеев Дмитрий Валерьевич, доктор исторических наук, профессор, профессор, профессор кафедры гуманитарных дисциплин Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Становление культурной дипломатии Украинской Народной Республики периода Директории (1918–1920 гг.)

Цель работы. Исследовать концептуальную направленность, организационно-функциональную структуру, формы и методы деятельности дипломатии Украинской Народной Республики (УНР) периода Директории по пропаганде за рубежом культурных и художественных достижений украинского народа с целью формирования позитивного имиджа украинской государственности и ее утверждения в тогдашней системе международных отношений. **Методология.** Методологическую основу исследования составляет комплексное применение совокупности методов научного познания: общенаучных (философских) методов; специальных научных методов; отраслевых методов исторической науки, инструментария других социогуманитарных наук. В частности, использование историко-системного метода позволило исследовать модель культурной дипломатии в единстве ее организационных и содержательных форм, а также в статусе подсистемы внешнеполитического аппарата украинской державы. **Научная новизна.** В статье на основе архивно-документальных источников предпринимается попытка провести обобщающее исследование системы культурно-информационной деятельности украинской дипломатии в интересах утверждения нового суверенного государства в системе международных отношений. **Выводы.** В период Директории в рамках дипломатической и международно-информационной деятельности сложились определенные истоки культурной дипломатии Украины. Ее тогдашняя модель включала специализированные подразделения МИД и информационно-пропагандистского ведомства, профильные подразделения дипломатических представительств за рубежом. Появились первые общегосударственные или ведомственные нормативно-правовые документы, определявшие направленность международной информационно-культурной работы, конкретные задачи деятельности государственных учреждений в этой сфере. Устраивались гастролы художественных коллективов, предпринимались усилия по налаживанию книгоиздательства, выставочной деятельности, кинофотопропаганды. Даже в тяжелых финансово-материальных условиях оказывалась посильная информационно-культурная помощь украинцам в диаспоре или на этнических территориях, оккупированных иностранными государствами. Был приобретен позитивный опыт привлечения зарубежных украинцев к распространению сведений о культурно-цивилизационных достижениях украинского народа.

Ключевые слова: украинская культура, украинское государственное строительство, дипломатия, культурная дипломатия, международное информирование, Украинская Народная Республика.

Viedienieiev Dmytro, Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of Humanitarian Sciences at the National Academy of Cultural and Arts Management

Development of the Ukrainian People's Republic cultural diplomacy during the Directorate period (1918-1920)

Purpose of the Article. To explore the conceptual orientation, organization-functional structure, the forms and methods of the Ukrainian People's Republic (UPR) diplomatic activity during the Directorate period aimed for the propaganda of the cultural and arts heritage of Ukrainian for abroad with the target to form the positive image of Ukrainian state and its affirmation in the system of international relation of that time. **Methodology.** The methodological basis of the research consists from the compiled application of the set of methods of scientific knowledge: general scientific (philosophical) methods; special scientific methods; branch methods of the historical science, the methods of the other socio-humanitarian sciences. In particular, using of the historical-systematic method allowed to explore the cultural diplomacy model in the unity of its organizational and essential forms, and is the status of the foreign policy apparatus subsystem of the Ukrainian state. **Scientific novelty.** The article based on the archive-documental sources presents an

attempt to conduct the generalizing research of the system of cultural-informational activity of Ukrainian diplomacy on behalf of the development of the new sovereign state in the system of international relations. **Conclusions.** During the Directorate period in the frames of diplomatic and international-informational activity, some germs of Ukrainian cultural diplomacy have been formed. Its model of that time consisted of the special MFA departments and informational-propaganda office, the specialized units of the diplomatic representatives abroad. The first nationwide or offices legal documents were created, which were determined as the international information-cultural activity orientation, as the specific tasks of the state offices activity in these spheres. The concert tours of artistic collectives were organized, the state tried to set up the book publishing, exhibitions activity, cinema-photo propaganda. Even in the difficult financial-material conditions, the feasible informational-cultural assistance to the Ukrainians abroad or on the ethnical territories occupied by the foreign states was provided. The positive experience of the Ukrainians abroad involvement to the spread of the knowledge about Ukrainian cultural-civilization heritage was created.

Key words: Ukrainian culture, Ukrainian state creation, diplomacy, cultural diplomacy, international informing, Ukrainian People's Republic.

Актуальність теми дослідження. Обумовлена доцільність акумулювання повчального історичного досвіду розгортання інформаційно-культурної пропаганди за кордоном як складової посилення позитивного іміджу України як суб'єкта міжнародних відносин, за умов нечуваного зростання ваги «м'якої сили» в сучасних міжнародних відносинах та в арсеналі забезпечення безпеки держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі культурно-інформаційні заходи у контексті зовнішньополітичної діяльності УНР у 1918–1920 рр. знайшли відображення у працях В.Варгатюка, Я.Попенка, В.Шамраєвої з історії дипломатичної діяльності Директорії або її певних напрямів [4, 15, 20]. Інформаційно-культурні акції згадуються у монографічних дослідженнях І.Дацківа, В.Матвієнка, В.Соловйової щодо діяльності дипломатичного відомства України доби Української революції 1917–1921 рр. [8, 11, 17], а також узагальнюючих та навчально-методичних працях з історії зовнішньої політики Української державності [13]. На акціях культурної дипломатії фокусували увагу дослідники міжнародно-інформаційної діяльності дипломатичних відомств України згаданого періоду [1, 2, 3, 5, 6]. Можна констатувати, що дослідження «культурного вектора» історії української дипломатії ХХ ст. ще не виокремилося у науковий напрям, хоча зусилля, які нині докладаються до налагодження роботи профільного підрозділу МЗС України, потребують поглибленого вивчення й урахування повчального ретроспективного досвіду. Українським центром культурних досліджень започатковано документально-видавничий проект «Джерелознавчі студії з історії культурної дипломатії» (публікація репрезентативних документів з історії світового турне Української Республіканської Капели 1919–1924 рр.) [9].

Мета дослідження. Виявлення концептуальної спрямованості, організаційно-функціонального механізму, форм і методів «культурної дипломатії» як важливої складової дипломатичної діяльності із утвердження України як суб'єкта тогочасних міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Після зречення влади гетьманом П.Скоропадським (14 грудня 1918 р.) проголошується відновлення Української Народної Республіки (УНР). Республіка з самого початку заявила про своє бажання всебічно розвивати міжнародні контакти і проводити незалежну зовнішню політику. Трудовий Конгрес (передпарламент) визначив концептуальні засади зовнішньополітичних взаємин України, внісши до п.7 «Закону про форму влади на Україні» положення про те, що «український народ хоче бути нейтральним і у дружніх стосунках з усіма іншими народами», всебічно розвивати ці стосунки, не має територіальних претензій до інших держав [16, 2; 10, 5].

Існування незалежної державності в Україні відбувалося у надзвичайно скрутних міжнародних умовах. Зокрема, серйозним фактором, який ускладнював міжнародне становище України та значно обмежував ефективність її дипломатичних зусиль, було негативне в цілому ставлення до суверенної української державності з боку володарів післявоєнної Європи – країн Антанти. Згадані держави, насамперед Франція, свою політику відносно Східної Європи орієнтували на відродження «єдиної Росії». Вони ж прагнули до створення за рахунок західних українських та білоруських земель «Великої Польщі» як головного ланцюга антирадянської «Малої Антанти». «Здавалося, що весь культурний світ, особливо держави Антанти, – йшлося у посланні голови уряду УНР Б.Мартоса до президента Паризької мирної конференції від 27 червня 1919 р., – ... які оголосили право всіх народів на самовизначення, підтримають морально і матеріально Директорію УНР. Але на превеликий жаль і на диво демократії всього світу, Антанта, зважаючи на наклепи ворогів України, російських та польських імперіалістів, затьмає справу визнання суверенних прав українського народу...» [19, оп.2, спр.280, арк.41].

Західні політичні кола і, особливо, громадськість, залишалися незадовільно поінформованими про державотворчі пошуки українського народу й взагалі про Україну як таку, минуле й культурно-цивілізаційні здобутки українського народу. «Наша держава, – йшлося у звіті МЗС УНР від липня 1920 р., – ... для підтримання української державності взагалі і українського питання за кордоном має тільки два фактори: 1) армію, що з зброєю в руках визначає перед світом існування України, і 2) пресу, завдяки якій можна впливати на хід політичних подій відносно України» [19, оп.2, спр.14, арк.22]. Відповідно, поставали такі провідні завдання в галузі зовнішньополітичного інформування, які випливали з її міжнародного становища та провідних завдань міжнародної політики УНР:

- інформування зарубіжних політичних кіл та громадськості про становище в Україні, спрямування УНР на міжнародній арені;
- здобуття за кордоном інформації, необхідної державним структурам УНР, міжнародне інформування населення України;

- протистояння за кордоном ворожій Україні пропаганді.

Підкреслимо, що за умов автаркії зі сторони великих держав (що особливо яскраво проявилось при вирішенні Антантою на Версальській конференції «українського питання» на користь Польщі) українська дипломатія об'єктивно не мала можливості брати повноцінну участь у власне політико-міжнародних справах, що перетворювало міжнародно-інформаційну роботу на провідну ділянку роботи представництва УНР за кордоном. Важливою складовою інформаційної діяльності зовнішньополітичного відомства УНР стала, говорячи сучасною термінологією, культурна дипломатія – застосування (просування) культурного продукту та культурно-мистецьких установ з метою забезпечення сприятливих умов для реалізації завдань зовнішньої політики держави, поліпшення її іміджу серед іноземних спільнот.

Основними робочими органами МЗС УНР по здійсненню інформаційно-культурної роботи стали відповідний підрозділ центрального апарату відомства та дипломатичні представництва республіки за кордоном. Крім того, МЗС УНР залучало до цієї праці і деякі інші закордонні установи республіки. До складу Загального департаменту МЗС входив відділ преси. На цей підрозділ, судячи із документів щодо його поточної роботи, покладалися такі функції:

- керівництво поточною інформаційною діяльністю закордонних установ республіки;
- забезпечення закордонних установ МЗС відомостями про становище в державі й політику керівництва УНР;
- вироблення інструктивних документів щодо організації закордонної пропаганди, які виносилися на розгляд урядові;
- узагальнення інформації, яка надходила з-за кордону та доведення її до керівництва МЗС.

Основне навантаження з міжнародно-інформаційної праці припадало на закордонні дипломатичні представництва республіки. У квітні 1919 р. Рада Міністрів УНР ухвалила Закон «Про зміну і доповнення Закону від 16 червня 1919 р. про штати посольств». В Законі підкреслювалося, що головне завдання представництва УНР полягає у «правильному інформуванні європейської спільноти в українських справах для досягнення позитивного впливу на вироблення європейської opinio як до українського народу, так і до відбудови його держави» [19, оп.2, спр.1, арк.12]. У складі посольств і надзвичайних дипломатичних місій запроваджувалися підрозділи (відділи, бюро тощо) з інформаційної роботи.

Крім негативних факторів суто міжнародного порядку ведення міжнародно-інформаційної роботи ускладнював дефіцит кваліфікованих кадрів з мас-медіа в лавах української дипломатії. До цього додавалася і така об'єктивна причина як дезорганізація роботи центрального державного апарату УНР і слабкість зв'язків між Центром і дипустановами, дефіцит фінансування та інформації з України.

Незважаючи на об'єктивні труднощі й навмисні перепони у справі розгортання інформаційної праці за кордоном українська дипломатія не відмовлялася від активних дій на цьому відповідальному терені. Свідченням цьому можуть слугувати спроби місій УНР налагодити видання власних періодичних органів, через які за кордоном поширювалася культурологічна інформація. Зокрема, у 1919 р. посольство УНР в Болгарії налагодило випуск болгарською мовою неперіодичного журналу «Українське слово», вийшло 4 номери видання. Спільно із громадськими колами цієї держави представництво випустило 17 номерів двотижневика «Українсько-Болгарський Преглед» накладом 500 примірників. Крім інформативних матеріалів про Україну, журнал містив повідомлення про українську історію, мову та культуру, друкував вірші Т.Шевченка, І.Франка та інших митців. Основними читачами видання були українофільські кола болгарської інтелігенції [12, 166]. Дипмісія УНР у Празі організувала друк часопису «Народ» українською мовою, який виходив до липня 1920 р. 3 грудня 1919 р. місія УНР у Греції організувала випуск україно-грецького двотижневика, який висвітлював історію двосторонніх відносин, культуру обох народів.

До числа провідних напрямів інформаційно-культурної роботи української дипломатії за кордоном можна віднести і видавничу діяльність. Ряд дипломатичних закладів УНР приділяли помітну увагу видавничій діяльності. Дипмісія УНР в Празі започаткувала серію друкованих видань «Познаємо Україну» з метою пропаганди геополітичної та етнокультурної спільності слов'янських народів. Першою в серії вийшла брошура С.Дністрянського «Українці і чехи». За нею вийшла праця І.Бочковського «3 історії України та українського відродження», яка містила стислий огляд історії України та огляд подій в ній з 1917 р.

Празьке ж представництво заснувало чесько-українське видавництво «Всесвіт», що дозволило приступити до підготовки й видання більш ґрунтовних праць, у т.ч. збірника «Культура України» (до 15 друк. арк.) із розвідками з історії національної літератури, мови, музики, театру, архітектури, преси, народної творчості. Готувалися книга С.Дністрянського «Україна», збірники вибраних творів Т.Шевченка й біографічна брошура про Кобзаря, Л.Українки, О.Кобилянської, В.Винниченка [19, оп.2, спр.576, арк.6-10].

Суттєву допомогу видавничій діяльності української дипломатії надали закордонні українські видавництва: «Вернигора», «Дзвін», «Українська Мистецька Накладня», «Дніпросоюз», «Літературний інститут», «Олеся» та інші, розташовані у Відні [18, оп.2, спр. 152, арк.18].

Інформаційно-культурну діяльність за кордоном передбачалося розвивати і через можливості Міністерства преси і пропаганди УНР (далі – МПП). Статутом МПП передбачалися такі завдання відомства, як допомога розвитку «української національної публіцистично-літературної творчості та зміцненню серед українського народу національно-культурної і політично-державної свідомості через поширення...часописів, журналів, періодичних і неперіодичних видань, книжок». Один з проектів створення закордонного інформаційного органу МПП передбачав заснування в одній з нейтральних

європейських держав «Генерального Українського Агентства Інформації і Літературної Пропаганди». Серед його функціональних підрозділів передбачалися Комітет літературної пропаганди та Бібліотека українознавчої літератури [18, оп.1, спр.1, арк.83].

Виник і ще більш масштабний проект щодо створення у Швейцарії «Закордонного відділу Департаменту Пропаганди й Інформації» МПП із включенням до його структури секцій: політичної, промислово-економічної, культурно-освітньої й видавничої секцій, пропагандистсько-інформаційної, видавничої й господарської [18, оп.1, спр.1, арк.24].

Цікавою сторінкою історії культурної дипломатії доби Директорії УНР є застосування засобів художньої творчості. Вже у грудні 1918 р. член Директорії УНР С.Петлюра доручив голові музичного відділу Міністерства народної освіти К.Стеценку та керівнику етнографічної секції цього ж відділу О.Кошицю організувати пропаганду української справи за кордоном художніми засобами [14, ч.1. с.19-20].

На початку 1919 р. за кордон виїхала Українська республіканська капела (до 100 учасників), яка отримала статус окремої мистецької організації при Міністерстві освіти. Капела мала завдання «поширювати за кордоном мистецьку культуру України, показати Західній Європі, що українці справді є окремим народом, який має власну культуру» [14, ч.1, с.20].

В європейських країнах Капела дала значну кількість концертів: у Парижі – 7, Швейцарії – 10, Франції – 25, Бельгії – 6, Голландії – 5, Лондоні – 10, Берліні – 22. У липні 1920 р., не отримуючи фінансування колектив припинив існування. За словами В.Винниченка: «...капела з честю, з великою любов'ю й надзвичайним хистом виконала це трудне і чисте завдання, дала європейській громадськості наочну лекцію високої художньої культури українського народу» [7, 425]. Колишніми членами Капели було створено на Закарпатті музично-драматичне товариство «Кобзар», яке вело інтенсивну культурну пропаганду серед місцевих українців, що опинилися під іноземною окупацією [19, оп.2, спр.26, арк.289].

Урядовцями УНР, причетними до інформаційно-пропагандистської справи і надалі висувалися проекти ведення пропаганди на користь України за кордоном художніми засобами. Так, у листі від 8 вересня 1919 р. співробітника Української державної друкарні О.Загорського-Френкеля до посла УНР у Швейцарії був запропонований проект організації пропаганди засобами театру і кіно в цій державі. Передбачалося створення відділу театральної-кінематографічної пропаганди, який би почав готувати фотовиставки, кінострічки про історію і побут українського народу, хроніку революційних подій та бойових дій за незалежність, створювати театральні трупи та проводити агітаційні подорожі по Швейцарії [19, оп.1, спр.24, арк.79-81].

Наукова новизна. Полягає у спробі наукової реконструкції становлення моделі міжнародної культурно-інформаційної діяльності як одного із найменш досліджених аспектів історії міжнародних зв'язків України.

Висновки. За часів Директорії УНР (1918–1920 рр.) в Україні було створено певну систему органів міжнародного інформування у вигляді спеціальних підрозділів зовнішньополітичного відомства, його закордонних установ, відповідних підрозділів відомства преси і пропаганди, окремих спеціалізованих інформустанов за кордоном. Зовнішньополітична пропаганда об'єктивно набула статусу пріоритетного напрямку діяльності міжнародного відомства України.

Сформувався організаційно-функціональний механізм культурної дипломатії, в основі якого перебували спеціалізовані підрозділи центрального апарату МЗС та дипломатичних представництв. У розпорядчих документах міжнародно-інформаційної діяльності по лінії МЗС та МПП УНР культурологічну роботу було визначено з-поміж пріоритетних напрямів роботи. Розроблялися проекти запровадження спеціалізованих культурно-просвітницьких закладів України за кордоном.

Формами культурологічної пропаганди виступали підготовка літератури з історії української літератури, мистецтва, фольклорно-етнографічної тематики, щодо діяльності визначних діячів національної культури тощо; публікація профільних статей у періодичних виданнях (і заснування таких видань силами дипустанов); виступи художніх колективів тощо. В якості перспективних каналів поширення культурно-інформаційного продукту слушно розглядалися кінематограф і театральні колективи.

Посильну допомогу у розгортанні інформаційно-культурного впливу на закордонну аудиторію надавали громади та організації українців в діаспорі, а також прихильні до української справи іноземні громадяни.

Література

1. Богуславський О. В. Організація зовнішньоінформаційної пресової діяльності Міністерства закордонних справ Директорії УНР в останній фазі визвольних змагань 1919–1920 рр. Вісник Запорізь. держ. ун-т: філологічні науки. Запоріжжя, 2001. № 4. С. 8–17.
2. Будков Д. В. Веденєєв Д. В. Організація зовнішньополітичного інформування за доби Директорії Української Народної Республіки. Міжнародні зв'язки України : наук. пошуки і знахідки : міжвід. зб. наук. пр. Київ, 1993. Вип. 4. С. 12–20.
3. Будков Д. В., Веденєєв Д. В. Слово правди про Україну. Міжнародна інформаційна діяльність Української держави 1917–1923 рр. : монографія. Київ : К. І. С., 2004. 203 с.
4. Варгатюк В. Зовнішня політика Директорії УНР / автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1996. 26 с.
5. Веденєєв Д., Гошуляк А. Дипломатична служба Української Народної Республіки доби Директорії. Пам'ять століть, 1998. № 1. С. 73–87.

6. Веденєєв Д. В. Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави. 1917–1923 рр.: навчальний посібник. Київ : Національна академія СБ України, 2009. 164 с.
7. Винниченко В. Відродження нації. Том III. Київ-Відень: Дзвін, 1920. 535 с
8. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів, 1917–1923 рр.: монографія. Тернопіль : Астон, 2009. 520 с.
9. Джерелознавчі студії з історії української культурної дипломатії. URL: // <http://uccs.org.ua/proekty-doslidzhennia/proekty/dzhereloznavchi-studii-z-istorii-kulturnoi-dyplomatii-ukrainy-svitovuj-triumf-shchedryka-100-rokiv-kulturnoi-dyplomatii-ukrainy/>.
10. Лисяк-Рудницький І. Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту // В.Липинський. Твори. Архів. Студії. Том 7. Філадельфія, 1976. 530 с.
11. Матвієнко В. Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії: монограф. – Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 373 с.
12. Налісник Ю. Перше посольство української держави в Болгарії. Альманах «Червона Калина». Львів, 1939. С. 164–168.
13. Нариси з історії української дипломатії / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко, М. Ф. Котляр, С. В. Кульчицький. Київ : Вид. дім Альтернативи, 2001. 736 с.
14. Наріжний С. Українська еміграція. Частина 1. Прага, 1942. 370 с.
15. Попенко Я. В. Дипломатичні взаємини Української Народної Республіки з країнами Антанти за доби Директорії (листопад 1918–1921 рр.) / автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01. Запоріжжя. нац. ун-т. Запоріжжя, 2006. 20 с.
16. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. Київ, 1993. 191 с.
17. Соловійова В. В. Дипломатична діяльність українських національних урядів 1917–1921 рр. : монографія. Київ, Донецьк, 2006. 393 с.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). Ф. 1113.
19. ЦДАВОВУ. Ф. 3696.
20. Шамраєва В. М. Міжнародні відносини УНР доби Директорії / автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 20 с.

References

1. Boguslavskyi, O. V. (2001). Organization of External Informational Press Activity of the Ministry of Foreign Affairs of the Directorate of the UPR in the Last Phase of the Liberation Struggle of 1919-1920. *Visnyk Zaporizskogo derzhavnogo universytetu. Philology. Zaporozhzia*, 4, 8 – 17 [in Ukrainian].
2. Budkov, D. V. & Vedeneev, D. V. (1993). Organization of Foreign Policy Information during the Period of the Directorate of the Ukrainian People's Republic. *Mizhnarodni zv'yazky Ukrainy: naukovy poshuky i znakhidky*, 4, 12 – 20 [in Ukrainian].
3. Budkov, D. V. & Vedeneev, D. V. (2004). The Word of Truth About Ukraine. *International Information Activity of the Ukrainian State in 1917 – 1923*. Kyiv : K.I.S., [in Ukrainian].
4. Vargatiuk, V. (1996). The Foreign Policy of the Directory of the UPR. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Taras Shevchenko University of Kyiv [in Ukrainian].
5. Vedeneev, D. & Hoshulyak, A. (1998). Diplomatic Service of the Ukrainian People's Republic during the Period of the Directorate. *Pamiyat stolit'*, 1, 73 – 87 [in Ukrainian].
6. Vedeneev D. V. (2009). *International-information Activity of the Ukrainian State. 1917-1923: textbook*. Kyiv : Natsionalna Academia Bezpeky Ukrainy [in Ukrainian].
7. Vynnychenko, V. (1920). *Revival of the Nation. (Vol. III)*. Kyiv – Vienna: Dzvyn [in Ukrainian].
8. Datskiv, I. B. (2009). *Diplomacy of the Ukrainian State Formations in the Defense of the National Interests in 1917-1923*. Ternopil: Aston [in Ukrainian].
9. Source sciences Studios on the History of Ukrainian Cultural Diplomacy. Retrieved from <http://uccs.org.ua/proekty-doslidzhennia/proekty/dzhereloznavchi-studii-z-istorii-kulturnoi-dyplomatii-ukrainy-svitovuj-triumf-shchedryka-100-rokiv-kulturnoi-dyplomatii-ukrainy/> [in Ukrainian].
10. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1976). *Nazaruk and Lypynskyi: The History of Their Friendship and Conflict*. V.Lypynskyi. Writings. Archive. Studios. (Vol. 7). Philadelphia [in Ukrainian].
11. Matviyenko, V. (2002). *Ukrainian Diplomacy of 1917 – 1921: on the Territory of Post-imperial Russia*. Kyiv: Taras Shevchenko University of Kyiv [in Ukrainian].
12. Nalysnyk, Yu. (1939). *The First Embassy of the Ukrainian State in Bulgaria*. Almanakh «Chervona Kalina». (pp. 164 – 168). Lviv [in Ukrainian].
13. Galenko, O. I., Kaminskyi, E. E., Kirsenko, M. V., Kotlyar, M. F., Kulchytskyi S. V. (2001). *Essays on the History of Ukrainian Diplomacy*. Kyiv : Vydav. Dim «Alternatyvy» [in Ukrainian].
14. Narizhnyi, S. (1942). *Ukrainian Emigration. (Part 1)*. Prague [in Ukrainian].
15. Popenko, Ya. V. (2006). *Diplomatic Relations of the Ukrainian People's Republic with the Countries of the Entente during the Days of the Directory (November 1918 – 1921)*. Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhya : Zaporizhskiy nationalnyi universytet [in Ukrainian].
16. Slyusarenko, A. G & Tomenko, M. V. (1993). *The History of the Ukrainian Constitution*. Kyiv [in Ukrainian].
17. Solovyova, V. V. (2006). *Diplomatic Activity of the Ukrainian National Governments of 1917 – 1921*. Kyiv–Donetsk [in Ukrainian].
18. Central State Archives of the Main Institutions of Authority and Administrations of Ukraine (CSAAVOV). F.1113 [in Ukrainian].
19. Central State Archives of the Main Institutions of Authority and Administrations of Ukraine (CSAAVOV). F.3696 [in Ukrainian].
20. Shamrayeva, V. M. (2003). *International Relations of the UPR at the days of the Directions*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Taras Shevchenko University of Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.02.2019 р.